

Manipulowanie wymiarem sprawiedliwości w latach osiemdziesiątych przez lubelską Służbę Bezpieczeństwa

W trakcie zbierania materiałów archiwalnych do pracy o niezależnym ruchu wydawniczym w Lublinie w latach osiemdziesiątych¹ odnalazłam dokumenty wskazujące na manipulowanie przez lubelską Służbę Bezpieczeństwa przebiegiem głośnego w 1985 r. w Lublinie procesu sądowego kolporterów „Informatora NSZZ »Solidarność« Region Środkowo-Wschodni” – Franciszka Bujaka i Wacława Wasilewskiego².

Lublin, ze swoimi pięcioma wyższymi uczelniami i szerokim zapleczem intelektualnym, stał się w latach osiemdziesiątych poważnym ośrodkiem wydawnictw niezależnych w regionie. W samym Lublinie i w Regionie Środkowo-Wschodnim w okresie między 13 grudnia 1981 r. a czerwcem 1986 r. wychodziło około 64 tytułów prasowych³. Oczywiście nie wszystkie wydawane były regularnie, ale wiele z nich kolportowano kanałami „Informatora”. Najważniejsze (obok „Informatora”), wychodzące z dużą częstotliwością, to: „Biuletyn Informacyjny Tymczasowej Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« FSC”⁴, „»Grot«. Biuletyn Zastępczej Komisji Zakładowej WSK-PZL Świdnik”⁵, „»Solidarność Nauczycielska«. Biuletyn Pracowników Oświaty i Wychowania. Region Środkowo-Wschodni NSZZ »Solidarność«”⁶ oraz „Biuletyn Informacyjny Kolejarzy »Solidarność«”⁷.

Już w grudniu 1981 r. zaczął ukazywać się „Informator NSZZ »Solidarność« Region Środkowo-Wschodni”. Pierwsza ekipa wydająca pismo składała się ze studentów UMCS, działaczy Niezależnego Zrzeszenia Studentów: Krzysztofa Hariasza, Arkadiusza Kutkowskiego, Emila Wardy i Wiesława Ruchlickiego, którzy

¹ E. Kuszyk-Peciak, *Niezależny ruch wydawniczy w Lublinie w latach 1983–1989. Wybrane wydawnictwa książkowe*, Lublin 2003, praca magisterska, mps (Archiwum UMCS), s. 18.

² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, WUSW w Lublinie. Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi [dalej: AIPN Lu, 0220/369].

³ J. Kamińska (właśc. W. i W. Chojnaccy), *Bibliografia publikacji podziemnych w Polsce. 13 XII 1981–VI 1986*, Paryż 1988.

⁴ *Ibidem*, s. 51, poz. 147.

⁵ *Ibidem*, s. 75, poz. 374.

⁶ *Ibidem*, s. 149, poz. 1065.

⁷ *Ibidem*, s. 46, poz. 107.

byli zgodni co do tego, że dla przetrwania związku, osłabionego internowaniem wielu działaczy, najważniejsza jest informacja, czyli wydawanie prasy⁸. Początkowo publikowano w niej listy osób zatrzymanych, wiadomości z obozów dla internowanych, apele do społeczeństwa⁹. Po ukazaniu się 10. numeru „Informatora” nastąpiła niespodziewana wpadka. Wszyscy czterej studenci zostali 19 lutego 1982 r. internowani jako działacze NZS. Identyfikacja czcionki z maszyny należącej do Krzysztofa Hariasza stała się podstawą do postawienia mu zarzutu. W raporcie SB czytamy: „W dn. 12 V 1982 r. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Lublinie uznał winnym K[rzysztofa] Hariasza zarzucanego mu czynu, tj. sporządzania, gromadzenia i przechowywania od 13 XII 1981 r. do 16 II 1982 r. w Lublinie w celu rozpowszechniania pism i druków zawierających fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój społeczny lub rozruchy i na zasadzie art. 48 ust. 3 dekretu z 12 XII 1981 r. skazał go na 1 rok i 3 mies[iące] pozbawienia wolności”¹⁰. Wobec pozostałych studentów, tj. Wardy, Ruchlickiego i Kutkowskiego, śledztwo zostało umorzone¹¹.

Trzej pracownicy Akademii Rolniczej, członkowie „Solidarności” tej uczelni: Jan Magierski, Andrzej Pleszczyński i Krzysztof Grudzień, postanowili stworzyć alibi dla aresztowanych studentów i kontynuować wydawanie „Informatora”, aby SB odniosła wrażenie, iż zatrzymała niewłaściwych ludzi¹². Ukazujące się kolejne numery „Informatora” (od numeru 11.) naśladowały nawet formę i styl czasopisma wydawanego przez studentów¹³. Cała struktura „Informatora” została przeorganizowana, a właściwie stworzona na nowo, gdyż studenci traktowali swą działalność wydawniczą z pewną nonszalancją i mimo że była ona tajna, to np. materiały do druku, co ujawniła rewizja, trzymali na stacji¹⁴.

Początkowo drukiem i kolportażem zajął się Jan Magierski, ale sam nie był w stanie podjąć ogromnej liczbie zadań związanych z zorganizowaniem pomieszczeń na drukarnie, zdobywaniem i transportowaniem hurtowych ilości papieru i farby, kolportażem nakładu w lubelskich zakładach pracy. Utworzono redakcję, która miała za zadanie zbieranie i opracowywanie tekstów oraz przygotowywanie matryc do druku. W jej skład weszli Andrzej Pleszczyński, Krzysztof Grudzień i dwie redaktorki z Wydawnictwa Akademii Rolniczej – Wanda Baj i Ewa Różycka (po ich odejściu ekipę zasilili Barbara Pleszczyńska – żona Andrzeja Pleszczyńskiego – i Grażyna Ziółkowska). Pod koniec 1982 r. do redakcji dołączył Józef Krzyżanowski, jako formalny przedstawiciel podziemnego Zarządu Regionu¹⁵. „Informator” uzyskał status organu prasowego regionu, ale wiązała się z tym konieczność rozbudowy struktury, a przede wszystkim zorganizowania nowych drukarni. Zdobycie nowych powielaczy pozwoliło na utworzenie

⁸ E. Kuszyk-Peciak, *op. cit.*, s. 22–23.

⁹ A. Kutkowski, Relacja z 14 III 2003 r. [w:] *ibidem*, s. 162–168.

¹⁰ AIPN Lu, WUSW w Lublinie. Materiały śledcze 1944–1990, 023/271, Akta kontrolne śledztwa w sprawie przeciwko Krzysztofowi Hariaszowi, t. 1, k. 167–168.

¹¹ E. Kuszyk-Peciak, *op. cit.*, s. 25–26.

¹² *Ibidem*, s. 27.

¹³ A. i B. Pleszczyńscy, Relacja z 5 XI 2002 r. [w:] *ibidem*, s. 188–190.

¹⁴ AIPN Lu, WUSW w Lublinie. Inspektorat Kierownictwa SB KW MO w Lublinie 1963–1983, 0135/29, Informacja sytuacyjna nr 50/82, 19 II 1982 r., k. 202.

¹⁵ E. Kuszyk-Peciak, *op. cit.*, s. 27.

drugiej, a potem i trzeciej drukarni (ta przetrwała krótko i nie stanowiła istotnej pomocy w druku gazetki). Nakład z 1,5 tys. wzrastał periodycznie do 8 tys. egzemplarzy, większa była też objętość „Informatora”¹⁶.

Cała struktura działała w ten sposób, że tylko Jan Magierski miał kontakt ze wszystkimi ogniwami: redakcją, drukarniami i głównym kolporterem, one zaś nie miały styczności pomiędzy sobą, z wyjątkiem momentu odbioru nakładu przez kolportera od przedstawiciela drukarni. Tak ustawiona struktura minimalizowała ryzyko wpadki. W razie dekonspiracji narażone były najwyżej dwie osoby i jeśli w trakcie śledztwa nie mówiły zbyt wiele, innych uczestników podziemia nie dotykały represje¹⁷. Główny kolporter odbierał cały nakład podzielony na paczki oraz listę adresów, pod które miał je dostarczyć. Franciszek Bujak, zajmujący się kolportażem od 1983 r. do maja 1985 r., relacjonował, że było to 100–150 kg gazetek oraz książki. Kolportowane publikacje książkowe pochodziły zarówno z wydawnictw lubelskich, jak i z innych miast w Polsce, a nawet z zagranicy. Bujak dostarczał je do wielkich zakładów pracy w Lublinie (m.in. do Fabryki Samochodów Ciężarowych, Lubelskich Zakładów Naprawy Samochodów), ale także do Kraśnika, Chelma, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego¹⁸.

Druk i kolportaż były najczulszymi punktami podziemnej działalności wydawniczej, dlatego SB podejmowała częste działania mające na celu zwalczanie konspiracyjnych wydawnictw. Sama SB określała je jako działania „profilaktyczno-represyjne” lub „represyjno-profilaktyczne”. Polegały one na przeszukaniach, rozmowach ostrzegawczych, zatrzymaniach na 48 godzin¹⁹. W Lublinie SB nie miała w latach osiemdziesiątych, mimo wielkiego wkładu pracy, dużych sukcesów w zwalczaniu podziemia wydawniczego. Nie zlikwidowano w tym okresie żadnej drukarni, a jedynym większym osiągnięciem było przejście w sierpniu 1983 r. powielacza offsetowego przyslanego z Belgii. Powielacz ten był prawdopodobnie namierzony przez polskich agentów już w Belgii, a lubelska SB tylko dokończyła dzieła²⁰. Podczas kolportażu zdarzały się dekonspiracje i wpadki, ale działo się to zwykle na szczeblu zakładu pracy. W 1982 r. rozbito siatkę kolporterów w Przedsiębiorstwie Państwowym „Polmozbyt”, w Lubelskiej Fabryce Wąg i w Kombinaście Maszyn Rolniczych „Agromet”. Zatrzymanym pracownikom zajmującym się kolportażem wydawnictw solidarnościowych wytoczono procesy. W latach 1983 i 1984 przeprowadzono także wiele akcji zwalczania podziemia wydawniczego, m.in. w związku ze zbliżającą się wizytą Jana Pawła II w Polsce, ale przyniosły one mierne rezultaty²¹. Czynnikiem obniżającym morale funkcjonariuszy SB były amnestie (np. ogłoszona 22 lipca 1984 r.), ponieważ wielokrotnie zamykano sprawy, których zakończenie było bliskie. Częste stosowanie rozmów ostrzegawczych także, zdaniem agentów, niweczyło ich pracę. Rozpracowywana osoba dostawała w ten sposób informację o tym, że interesuje się nią SB²².

¹⁶ J. Magierski, Relacja z 12 VI 2000 r. [w:] *ibidem*, s. 169–170.

¹⁷ *Ibidem*, s. 28.

¹⁸ F. Bujak, Relacja z 6 II 2003 r. [w:] *ibidem*, s. 135–136.

¹⁹ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1997*, Warszawa 1998, s. 393.

²⁰ E. Kuszyk-Peciak, *op. cit.*, s. 38–39.

²¹ *Ibidem*, s. 110–117.

²² S. Rudka, *Poza cenzurą. Wrocławska prasa bezdebitowa 1973–1989*, Warszawa–Wrocław 2001.

„Wielka wpadka” kolporterów: Franciszka Bujaka i Wacława Wasilewskiego była więc dla SB długo oczekiwany sukcesem. Poprzedziła ją dekonspiracja Komisji Zakładowej w FSC, do której prasę związkową dostarczał Bujak. Wspominał on, że po Nowym Roku (1985) SB prowadziła wobec niego tak nasiloną inwigilację, iż w maju musiał zrezygnować z kolportażu. Jego obowiązki przejął Wacław Wasilewski²³, który został zatrzymany 13 maja 1985 r.

Przy Wasilewskim znaleziono, według informacji SB, 4050 egzemplarzy „Informatora NSZZ »Solidarność« Region Środkowo-Wschodni”, 14 egzemplarzy broszury *Rozmowy polskie latem 1983 r.*, jeden egzemplarz czasopisma „Spotkania” z 1980 r., 20 egzemplarzy „Biuletynu Informacyjnego Kolejarzy »Solidarność«” nr 16 z kwietnia 1985 r. i inne pojedyncze egzemplarze prasy i ulotek²⁴. 14 maja 1985 r. prokurator rejonowy dla miasta Lublina zastosował wobec Wasilewskiego areszt tymczasowy na 3 miesiące²⁵. Dokonano licznych przeszukań, przede wszystkim wśród pracowników Lubelskich Zakładów Naprawy Samochodów²⁶.

Franciszek Bujak relacjonował, że zatrzymano go 11 lipca 1985 r. w jego własnym mieszkaniu przy ul. Glinianej. Po rewizji, w czasie której niczego nie znaleziono, został przewieziony do Komendy Wojewódzkiej MO, a potem do aresztu przy ul. Północnej²⁷. W aktach śledztwa przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi znajduje się „Protokół przeszukania osoby”, potwierdzający, że „w trakcie przeszukania nie zakwestionowano żadnych przedmiotów”²⁸. Mimo to prokurator rejonowy dla miasta Lublina zastosował wobec niego areszt na okres 3 miesięcy i przewieziono go do zakładu karnego przy ul. Południowej w Lublinie²⁹. 12 lipca 1985 r. SB informowała, że: „W dniu 11 bm. Franciszkowi Bujakowi, adiunktowi Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie, przedstawiono zarzuty z art. 45 ustawy z dnia 26 I 1984 r. – prawo prasowe (Dz.U. nr 5 z 7 II 1984 r.)³⁰ i art. 282a § 1 kk³¹ w związku z art. 10 § 2 kk. Wymieniony podejrzany jest o to, że od jesieni 1983 r. do kwietnia 1985 r. rozpowszechniał bez wymaganego zezwolenia pisma sygnowane przez b[yla] NSZZ

²³ F. Bujak, Relacja...

²⁴ E. Kuszyk-Peciak, *op. cit.*, s. 45.

²⁵ AIPN Lu, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Kierownictwo SB WUSW w Lublinie 1983–1987, 0143/4, Informacja sytuacyjna nr 128/85, 14 V 1985 r., k. 102.

²⁶ AIPN Lu, 0220/369, Protokół wskazania miejsc, do których dostarczano nielegalne wydawnictwa byłej NSZZ „Solidarność”, k. 13.

²⁷ F. Bujak, Relacja...

²⁸ AIPN Lu, 0220/369, Protokół przeszukania osoby, k. 110.

²⁹ F. Bujak, Relacja...

³⁰ Artykuł ten brzmi: „Kto bez wymaganego zezwolenia wydaje albo rozpowszechnia dziennik, czasopismo lub inną publikację – podlega karze pozbawienia wolności do roku, ograniczenia wolności albo grzywny”.

³¹ Po zawieszeniu 31 XII 1982 r. stanu wojennego niezależna działalność wydawnicza była ścigana na mocy ustawy z 18 XII 1982 r. o szczególnej regulacji prawnej w okresie zawieszenia stanu wojennego (DzU 1982, nr 41, poz. 273), a potem na mocy słynnego art. 282a kk (Ustawa z 28 VII 1983 r. o zmianie niektórych przepisów z zakresu prawa karnego i prawa o wykroczeniach, DzU 1983, nr 44, poz. 203), którego par. 1 brzmiał: „Kto podejmuje działanie w celu wywołania niepokoju publicznego lub rozruchów, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”; a par. 2: „Tej samej karze podlega, kto organizuje lub kieruje akcją protestacyjną przeprowadzoną wbrew przepisom prawa”.

»S«, mające na celu wywołanie niepokoju publicznego. Zarzut został w wysokim stopniu uprawdopodobniony zebrany materiał dowodowy w sprawie, a **zwłaszcza pomówieniami innych współpodejrzanych** [podkreślenie – E.K.P.]. F[ranciszek] Bujak do zarzutów nie przyznał się i odmówił składania wyjaśnień. Wobec Bujaka Prokurator Rejonowy w Lublinie zastosował areszt tymczasowy na okres 3 miesięcy³².

Już 22 maja 1985 r. zebrała się Rada Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UMCS i podjęła uchwałę postulującą zwolnienie z aresztu śledczego dr. Wacława Wasilewskiego, który był pracownikiem tegoż wydziału. Poręczenie społeczne przyjął na siebie jego dziekan, prof. dr hab. Eugeniusz Gąsior³³. W sprawie Franciszka Bujaka interweniowała prof. dr hab. Halina Koźniewska, dyrektor Instytutu Neurochirurgii Akademii Medycznej w Lublinie i członek Rady Państwa³⁴.

SB i Prokuratura Rejonowa dla miasta Lublina były tą sprawą żywo zainteresowane, prowadził ją prokurator Julian Bluj³⁵. Rozprawa przeciwko Wasilewskiemu i Bujakowi miała odbyć się 19 września 1985 r. w Sądzie Rejonowym w Lublinie, ale została odroczone bez podania terminu następnej. Powodem było niedowiedzenie z aresztu współoskarżonego Franciszka Bujaka, co oznaczało przedłużenie okresu zatrzymania obu oskarżonych co najmniej do momentu wyznaczenia następnego terminu rozprawy. Ponadto prokurator wniósł odwołanie od decyzji Sądu Rejonowego w Lublinie o uchyleniu wobec Franciszka Bujaka aresztu tymczasowego³⁶. Zwolnienie Bujaka z aresztu nastąpiło dopiero 19 listopada 1985 r. w ramach „stosowania indywidualnych aktów łaski wobec osób aresztowanych za przestępstwa przeciwko państwu”³⁷. Żona Bujaka spodziewała się piątego dziecka³⁸.

Ostatecznie rozprawa w Sądzie Rejonowym w Lublinie odbyła się 27 grudnia 1985 r., a poprzedziła ją zmiana sędziego prowadzącego rozprawę³⁹. Sędziego Michalskiego, który wcześniej wniósł o uchylenie aresztu wobec Bujaka, zastąpił młody kolega z Białej Podlaskiej⁴⁰. Sąd, uznając winę obydwu, skazał Wacława Wasilewskiego na 2 lata pozbawienia wolności i przepadek samochodu osobowego Fiat 126p, Franciszka Bujaka zaś na 2 lata pozbawienia wolności w zawieszaniu na 4 lata.

Co prawda, w informacji SB dotyczącej sytuacji społeczno-politycznej pisano, że „rozprawa przebiegała bez zakłóceń. Uczestniczyło w niej ok. 80 osób, w tym

³² AIPN Lu, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Wydział „C” WUSW w Lublinie 1978–1985, 0141/2, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej z 12 VII 1985 r. [dalej: AIPN Lu, 0141/2], k. 12.

³³ *Ibidem*, 0141/1, b.p.

³⁴ *Ibidem*, 0141/2, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej z 20 VII 1985 r., k. 36–37.

³⁵ F. Bujak, Relacja...

³⁶ AIPN Lu, 0141/2, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej z 19 IX 1985 r., k. 167.

³⁷ *Ibidem*, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Kierownictwo SB WUSW w Lublinie 1983–1987, 0143/6, Informacja sytuacyjna nr 290/85, 19 XI 1985 r., k. 148v.

³⁸ F. Bujak, Relacja...

³⁹ AIPN Lu, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Kierownictwo SB WUSW w Lublinie 1983–1987, 0143/3, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej z 24 XII 1985 r., b.p.

⁴⁰ F. Bujak, Relacja...

m.in. amnestionowani aktywni działacze byłej »S« jak Blajerski Włodzimierz, Mazurek Janusz⁴¹, lecz w aktach sprawy Wacława Wasilewskiego znajduje się adnotacja: „rozprawa przeciwko W[acławowi] Wasilewskiemu i F[ranciszce] Bujakowi przed sądem I instancji była zabezpieczona nieprawidłowo, czego efektem była obecność na niej niektórych działaczy podziemnych struktur »S«, przekazanie kwiatów oskarżonym i ich pozdrawianie⁴².”

Było to poważne zaniedbanie ze strony SB, tym bardziej że 29 kwietnia 1986 r. Sąd Wojewódzki w Lublinie uchylił wyrok Sądu Rejonowego, uzasadniając to uchybieniami proceduralnymi, i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania przez sąd pierwszej instancji. 29 kwietnia 1986 r., za poręczeniem rektora UMCS, Wacław Wasilewski opuścił areszt⁴³.

Zarówno lubelska SB, jak i MSW były zaskoczone takim obrotem sprawy. Dyrektor Biura Śledczego MSW wystosował 4 (lub 14) maja 1986 r. pismo do zastępcy szefa WUSW w Lublinie płk. Aleksandra Chochorowskiego. Zawierało ono informację o tym, że w sprawie Wasilewskiego i Bujaka „podjęte zostały stosowne konsultacje w Ministerstwie Sprawiedliwości⁴⁴”. Nie określono ich rodzaju i zakresu, ale nazwano uchylenie wyroku nieprawidłowością orzecznictwa Sądu Wojewódzkiego w Lublinie. Z dalszej treści pisma wynikało, że było ono odpowiedzią na informację o uchyleniu wyroku przez Sąd Wojewódzki, przesłaną przez Chochorowskiego do MSW. Pismo z MSW wytykało też lubelskiej SB uchybienia w zabezpieczeniu rozprawy (obecność na sali działaczy opozycyjnych) oraz wyrażało zdziwienie z powodu orzeczenia Sądu Wojewódzkiego, mimo że „kierownictwo WUSW podjęło również konsultacje z Sądem Wojewódzkim w Lublinie⁴⁵”. W ramach pomocy ze strony MSW naczelnik Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW miał przeprowadzić konsultacje z naczelnikiem Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie „na temat doświadczeń w praktyce współdziałania z tamtejszym sądem⁴⁶”. Pismo nie zawierało szczegółowego wyjaśnienia, co owe konsultacje z sądem miałyby oznaczać, jednakże z jego treści wynikało, że zarówno w MSW, jak i w WUSW w Lublinie wiedziano, jaki jest ich zakres i charakter.

Dodatkowo do dyrektora Biura Śledczego MSW ppłk. Jerzego Karpacza został wydelegowany lub też wezwany naczelnik Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie mjr mgr Jerzy Kwasek. Jego notatka z przebiegu wizyty dostarczyła informacji o rodzaju wspomnianych wyżej konsultacji. Mjr Kwasek przedstawił w niej „fakt osobistego **konsultowania rozstrzygnięcia rewizyjnego** [podkreślenie – E.K.P.] sprawy przez Z[astępcę] Szefa WUSW w Lublinie płk. mgr. A[leksandra] Cho-

⁴¹ AIPN Lu, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Wydział „C” WUSW w Lublinie 1978–1985, 0141/3, Informacja dotycząca sytuacji społeczno-politycznej z 27 XII 1985 r., k. 260.

⁴² AIPN Lu, 0220/369, Notatka służbowa dotycząca sprawy karnej III Kr 597/86 przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi o kolportaż literatury byłej NSZZ „Solidarność”, 28 V 1986 r., k. 238.

⁴³ *Ibidem*, WUSW w Lublinie – materiały administracyjne. Kierownictwo SB WUSW w Lublinie 1983–1987, 0143/7, Informacja sytuacyjna nr 103/86, 29 IV 1986 r.

⁴⁴ AIPN Lu, 0220/369, Pismo dyrektora Biura Śledczego MSW do zastępcy szefa WUSW w Lublinie płk. Aleksandra Chochorowskiego, k. 236.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

chorowskiego z Prezesem Sądu Wojewódzkiego w Lublinie mgr. Z. Markowskim”, dodatkowo naczelnik Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie poinformował dyrektora Biura Śledczego MSW pplk. Jerzego Karpacza o sytuacji kadrowej w lubelskim sądownictwie, „podkreślając zaangażowanie się w przeszłości jego części w działalność NSZZ Solidarność”⁴⁷.

Franciszek Bujak wspominał w swojej relacji o zmianie sędziego prowadzącego sprawę na bardziej dyspozycyjnego⁴⁸. Potwierdzeniem jego domniemania jest charakterystyka sędziego zawarta w „Planie przedsięwzięć operacyjnych mających na celu zabezpieczenie rozprawy rewizyjnej W[acława] Wasilewskiego i F[anciszka] Bujaka – przed Sądem Rejonowym w Lublinie”, którą warto tu przytoczyć: „Rozprawie przewodniczył będzie sędzia: Matwiejczuk Mieczysław, ur. 1 IX 1920 r. Majdan, członek PZPR, cieszący się pozytywną oceną pracy zawodowej i właściwą postawą polityczną”⁴⁹. Taka rekomendacja ze strony SB musi pozostać bez komentarza. Natomiast fakt zmiany sędziego i wspomniana wyżej opinia wydana przez SB lubelskiemu środowisku sędziowskiemu wskazuje, że nie wszyscy sędziowie byli dyspozycyjni wobec SB.

Wspomniany wyżej „Plan przedsięwzięć...” wśród celów działań na pierwszym miejscu podał „Uzyskanie właściwego wyrokowania w wymienionej sprawie”, w ramach „Przedsięwzięć operacyjnych” zaś polecił „Przeprowadzić rozmowę z Prezesem Sądu Wojewódzkiego, której celem będzie uzyskanie właściwego składu orzekającego (zarówno sędziego, jak i ławników) oraz uczulenie prowadzącego rozprawę sędziego na możliwe, negatywne zachowanie oskarżonych i publiczności, które winny być zdecydowanie przecinane”⁵⁰. Oprócz tych dyrektyw sędzia otrzymał zabezpieczenie ze strony SB w postaci: doboru publiczności, która miała składać się z emerytów MO, działaczy PZPR i funkcjonariuszy SB nieznanych członkom opozycji (pracownicy Wydziału „C” i Wydziału Paszportów), niedopuszczenia do uczestnictwa w rozprawie kolegów Wasilewskiego i Bujaka z pracy, uniemożliwienia ukrytego nagrywania rozprawy, obecności umundurowanych patroli funkcjonariuszy MO przed gmachem sądu⁵¹.

Najbardziej wyrazistym przejawem presji wywieranej przez SB na Sąd Wojewódzki w Lublinie było pismo naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie wystosowane do dyrektora Biura Śledczego MSW pplk. Jerzego Karpacza, wysłane na krótko przed wyznaczonym na 11 czerwca 1986 r. terminem ponownej rozprawy przed Sądem Rejonowym. Informowało ono, że 4 czerwca 1986 r. Chochorowski wraz z naczelnikiem Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie złożyli raz jeszcze wizytę prezesowi Sądu Wojewódzkiego Markowskiemu oraz zastępcy prokuratora wojewódzkiego E. Berzyńskiemu. W podsumowaniu dodano: „Powyższe działania stanowią [...] przesłankę gwarancji wydania wyroku odzwierciedlającego rzeczywisty charakter i zakres przestępczej działalności

⁴⁷ *Ibidem*, k. 238.

⁴⁸ F. Bujak, Relacja...

⁴⁹ AIPN Lu, 0220/369, Plan przedsięwzięć operacyjnych mających na celu zabezpieczenie rozprawy rewizyjnej Wacława Wasilewskiego i Franciszka Bujaka przed Sądem Rejonowym w Lublinie, k. 241.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

W[acława] Wasilewskiego i F[ranciszka] Bujaka i prawidłowego zabezpieczenia rozprawy” [podkreślenie – E.K.P.]⁵².

Przytoczone przykłady wskazują wyraźnie, że zarówno na szczeblu centralnym – MSW i Ministerstwa Sprawiedliwości, jak na szczeblu wojewódzkim – lokalnej Służby Bezpieczeństwa oraz sądów i prokuratury – istniały przypadki manipulowania sędziami, wyrokami, a nawet reżyserowania rozpraw sądowych pod dyktando SB. Problem ten, nierozpoznany w odniesieniu do ostatniego okresu funkcjonowania PRL, wymaga pogłębionych badań źródłowych.

⁵² AIPN Lu, 0220/369, Pismo naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie do dyrektora Biura Śledczego MSW pplk. dr. Jerzego Karpacza w sprawie procesu Wacława Wasilewskiego i Franciszka Bujaka, k. 240. Pismo to podpisane jest przez naczelnika Wydziału Śledczego, ale narracja wskazuje na autorstwo zastępcy szefa WUSW ds. SB w Lublinie plk. Aleksandra Chochorowskiego.

Nr 1

[1985, Lublin] – Plan czynności śledczych w sprawie przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i innym

Wydział Śledczy

W[ojewódzkiego] U[rzędu] S[praw] W[ewnętrznych]
w Lublinie

Plan czynności śledczych w sprawie nr 1 Ds 729/85/S p[rzeciw]ko Wacławowi Wasilewskiemu i innym

I. Opis sprawy

Zarówno w czasie wstępnej rozmowy, jak i później w czasie przesłuchania w charakterze podejrzanego W[acław] Wasilewski podał, że przed zatrzymaniem spotkał w pobliżu PDT-u¹ znanego sobie jedynie z widzenia mężczyznę, którego poznał przed 13 XII 1981 r. na zebraniu „Solidarności”, i tenże mężczyzna prosił go o podwiezienie neserów na ul. Skibińską 21. Zgodnie z umową W[acław] Wasilewski miał czekać na tego mężczyznę w bramie tego budynku. Ponadto oświadczył on, że nie wiedział, co znajduje się w neserach i torbie, a tego rodzaju przysługę wyświadczył po raz pierwszy. Wyjaśnienia W[acława] Wasilewskiego pozostają w sprzeczności z zeznaniami pracowników Wydz[iału] „B”, którzy zeznają, że bezpośrednio po wyjściu z domu pojechał na ul. Skibińską. Nie stwierdzili oni, kiedy i w jaki sposób W[acław] Wasilewski wszedł w posiadanie neserów z nielegalnymi wydawnictwami. Na jednej z broszur (luzem umieszczonych w neserach) znajdują się (wg wstępnej opinii Wydziału Kryminalistyk) odciski palców należące do W[acława] Wasilewskiego.

II. Zadania i cele śledztwa

Prowadzone śledztwo zmierzać będzie do ustalenia:

1. autorów i redaktorów nielegalnych wydawnictw, w tym głównie „Informatora”,
2. osób drukujących te wydawnictwa i środków poligraficznych,
3. kolporterów,
4. źródeł uzyskiwania środków finansowych na te cele.

III. Czynności do wykonania

Zważywszy, że dotychczasowe wyniki śledztwa doprowadziły jedynie do ustalenia niektórych kolporterów, winni oni stanowić źródło informacji co do zamieżeń zawartych w pkt II – 1–2. Dlatego też planuje się:

1. W drodze przeszukania i prac operacyjnych uzyskać od W[acława] Wasilewskiego dane co do pochodzenia kolportowanych przez niego pism.
2. Okazać tablice rozpoznawcze K. Zajądowi oraz małżonkom Grądzielewskim celem wskazania F[ranciszka] Bujaka jako osoby, od której otrzymywali do dalszego rozpowszechniania „Informatory”.

¹ PDT – Powszechny Dom Towarowy.

3. Wystąpić do Prokuratury z wnioskiem o dokonanie przeszukania, przedstawienie zarzutów i zastosowanie tymczasowego aresztowania w stosunku do F[ranciszka] Bujaka, ^{a-a}zam[ieszkałego] Lublin ul. Gliniana 23/39^a

W drodze czynności operacyjno-śledczych dążyć do uzyskania od F[ranciszka] Bujaka informacji jak w pkt 1.

Źródło: AIPN Lu, WUSW w Lublinie, Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi, k. 76, mikrofilm.

^{a-a} Adres dopisany ręcznie.

Nr 2

1986 maj 4 [lub 14], Warszawa – Pismo dyrektora Biura Śledczego MSW do zastępcy szefa WUSW w Lublinie płk. Aleksandra Chochorowskiego

Dyrektor Biura Śledczego MSW
L.dz. J014/91/III/86

Warszawa, dn. 4 [lub 14] V 1986 r.

Zastępca Szefa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych
ds. Służby Bezpieczeństwa w Lublinie
Towarzysz płk mgr A[leksander] Chochorowski

W związku z nadesłaną mi informacją dot[yczącą] nieprawidłowości orzecznictwa Sądu Wojewódzkiego w Lublinie w postępowaniu rewizyjnym przeciwko W[acławowi] Wasilewskiemu i F[ranciszce] Bujakowi powiadamiam, iż w sprawie tej podjęte zostały stosowne konsultacje w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Jednocześnie jednak pragnę zwrócić uwagę, iż niezależnie od wysoce kontrowersyjnego, również moim zdaniem, rozstrzygnięcia sądu II instancji w tej sprawie, nasuwają się następujące uwagi:

– fakt, iż na sali rozpraw przebywała tak liczna grupa osób znanych z działalności antypaństwowej wskazuje, iż rozprawa ta nie była w sposób właściwy zabezpieczona, i uważam, że doświadczenia te winny być odpowiednio wykorzystane w przyszłości;

– nie jest zrozumiałe, czym należy uzasadnić rozstrzygnięcie sądu II instancji, jeśli zważyć, iż – jak wynika z treści wspomnianej informacji – kierownictwo WUSW podjęło również konsultacje z Sądem Wojewódzkim w Lublinie.

Pragnę też poinformować Towarzysza Szefa, że wydałem polecenie Naczelnikowi Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW przeprowadzenia konsultacji z Naczelnikiem Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie na temat dotychczasowych doświadczeń w praktyce współdziałania z tamtejszym sądem.^a

Źródło: AIPN Lu, WUSW w Lublinie, Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Waclawowi Wasilewskiemu i Franciszce Bujakowi, k. 236, mikrofilm.

^a Poniżej pieczęć wpływu: Woj[ewódzki] Urząd Spraw Wewn[ętrznych] w Lublinie. Wpł[ynęło] 19 V [19]86. Nr 6–0131/85.

1986 maj 28, Lublin – Notatka służbowa naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie mjr. mgr. Jerzego Kwaska z przebiegu spotkania z dyrektorem Biura Śledczego MSW ppłk. Jerzym Karpaczem dotyczącego sprawy karnej przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi

Lublin, 28 V 1986 r.

Notatka służbowa

dotycząca sprawy karnej sygnatura III Kr 597/86 przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi, oskarżonym o kolportaż literatury b[ylej] NSZZ „Solidarność”

Zgodnie z poleceniem w dniu 26 V 1986 r. w Warszawie przedstawiłem Dyrektorowi Biura Śledczego MSW ppłk. dr. Jerzemu Karpaczowi całokształt okoliczności związanych z uchynieniem przez Sąd Wojewódzki w Lublinie wyroku Sądu Rejonowego dotyczącego Wacława Wasilewskiego i Franciszka Bujaka, zwolnieniem pierwszego z nich z aresztu i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd I instancji.

Omawiając tę sprawę, przedstawiłem Dyrektorowi dowody przestępczej działalności obu oskarżonych i sposób ich wykorzystania w toku przewodu sądowego w I instancji, rolę Prokuratora – mgr. Stanisława Chodaka w trakcie rozprawy rewizyjnej, a także fakt osobistego konsultowania rozstrzygnięcia rewizyjnego sprawy przez Zastępcę Szefa WUSW płk. mgr. Aleksandra Chochorowskiego z Prezesem Sądu Wojewódzkiego w Lublinie mgr. Z. Markowskim.

Ponadto zapoznałem Dyrektora z sytuacją kadrową w lubelskim sądownictwie – podkreślając zaangażowanie się w przeszłości jego części w działalność b[ylego] NSZZ „Solidarność”.

Nie potrafiłem wyjaśnić Dyrektorowi przyczyn, dla których w rozprawie rewizyjnej uczestniczył nieprzygotowany do niej wiceprokurator wojewódzki mgr. Stanisław Chodak, a nie nadzorujący śledztwo dr. Julian Bluj z Prokuratury Rejonowej dla m. Lublina.

Nie potrafiłem też odpowiedzieć na pytanie Dyrektora, czy uchynienie wyroku I instancji było spowodowane uchynieniami proceduralnymi popełnionymi przez Sąd Rejonowy w Lublinie, czy też złożyły się na to przyczyny procesowe.

Dyrektor zobowiązał mnie do przekazania obu pytań Szefowi WUSW w Lublinie i przesłania stosownej informacji, która może stanowić podstawę do interwencji w tej sprawie. Zdaniem Dyrektora odpowiedzi na drugie pytanie winno udzielić rozpracowanie operacyjne podjęte przez Wydział III.

W toku rozmowy Dyrektor Biura Śledczego wyraził pogląd, że rozprawa przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi przed sądem I instancji była zabezpieczona nieprawidłowo, czego efektem była obecność na niej niektórych działaczy podziemnych struktur „Solidarności”, przekazanie kwiatów oskarżonym i ich pozdrawianie.

Rozprawy tego typu winny odbywać się w małych salach, a publiczność ograniczać się do członków najbliższej rodziny oskarżonego i aktywu społecznego. Winny być zabezpieczone operacyjnie i technicznie.

Podzielając pogląd Dyrektora w kwestii zabezpieczenia rozpraw, złożyłem jednocześnie zapewnienie, że ponowna rozprawa przeciwko W[acławowi] Wasilewskiemu i F[ranciszkowi] Bujakowi, a także inne tego typu, będą zabezpieczone zgodnie z tymi zasadami.

Naczelnik Wydziału Śledczego Wojewódzkiego Urzędu S[praw] W[ewnętrznych] w Lublinie

mjr mgr J[erzy] Kwasek

Źródło: AIPN Lu, WUSW w Lublinie, Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Waclawowi Wasilewskiemu i Franciszce Bujakowi, k. 238, mikrofilm.

1986, przed 11 czerwca, Lublin – Pismo naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie do dyrektora Biura Śledczego MSW ppłk. Jerzego Karpacza w sprawie procesu Wacława Wasilewskiego i Franciszka Bujaka

Lublin VI 1986 r.^a

Dyrektor Biura Śledczego MSW
Tow. Ppłk dr J[erzy] Karpacz w Warszawie

W nawiązaniu do informacji Nr R-0597/86 z dnia 2 V 1986 [r.] dot[yczącej] W[acława] Wasilewskiego i F[ranciszka] Bujaka, oskarżonych o kolportaż literatury b[yłego] NSZZ „Solidarność” i poleceń wydanych w tej sprawie przez Towarzysza Dyrektora Naczelnikowi Wydziału Śledczego tut[ejszego] WUSW, uprzejmie informuję, iż podstawą uchylenia wobec ww. wyroków skazujących były uchybienia proceduralne sądu I instancji.

W dniu 11 czerwca br. sprawa ta będzie ponownie rozpoznawana przez Sąd Rejonowy w Lublinie.

Podzielając w pełni pogląd Towarzysza Dyrektora w kwestii zasad zabezpieczania rozpraw w sprawach o przestępstwa popełnione z motywów politycznych, 4 bm. przy udziale Naczelnika Wydziału Śledczego WUSW omówiłem z Prezesem Sądu Wojewódzkiego mgr. Z. Markowskim i Z[astępcą] Prokuratora Wojewódzkiego mgr. E. Berzyńskim stan dowodowy przedmiotowej sprawy i problematykę jej zabezpieczenia.

Będzie ona realizowana w oparciu o odrębny plan operacyjno-technicznego zabezpieczenia rozprawy.

Niezależnie od tego, zasady zabezpieczania rozpraw politycznych omówione zostały na szkoleniu zawodowym aktywu kierowniczego SB WUSW w Lublinie. Jednostki terenowe SB o obowiązujących zasadach w tym zakresie dodatkowo poinformowano pisemnie.

Powyższe działania stanowią, moim zdaniem, przesłankę gwarancji wydania wyroku odzwierciedlającego rzeczywisty charakter i zakres przestępczej działalności W[acława] Wasilewskiego i F[ranciszka] Bujaka i prawidłowego zabezpieczenia rozprawy.

Informując o powyższym, jednocześnie nadmieniam, iż uczestnictwo wiceprokuratora wojewódzkiego mgr. St[aniława] Chodaka w rozprawie rewizyjnej wymienionych było zgodne z praktyką stosowaną w tym względzie w lubelskiej prokuraturze.

O wyniku rozprawy i jej przebiegu powiadomię Towarzysza Dyrektora.

Naczelnik Wydziału Śledczego WUSW w Lublinie

Źródło: AIPN Lu, WUSW w Lublinie, Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Wacławowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi, k. 240, mikrofilm.

^a W tym miejscu sygnatura ręczna G-0131/85.

Nr 5

1986 czerwiec 6, Lublin – Plan przedsięwzięć operacyjnych mających na celu zabezpieczenie rozprawy rewizyjnej Wacława Wasilewskiego i Franciszka Bujaka przed Sądem Rejonowym w Lublinie

Lublin, 6 VI 1986
Tajne spec[jalnego] znaczenia
Egz. nr 1

Plan przedsięwzięć operacyjnych
mających na celu zabezpieczenie rozprawy rewizyjnej W[acława] Wasilewskiego
i F[ranciszka] Bujaka – przed Sądem Rejonowym w Lublinie

I. Sytuacja operacyjna

W dniu 11 VI 1986, o godz. 10.00, w sali nr 6 Sądu Rejonowego w Lublinie odbędzie się rozprawa rewizyjna p[rzeciw]ko W[acławowi] Wasilewskiemu i F[ranciszкови] Bujakowi.

Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Lublinie – II instancji rozstrzygnięcie sądu I instancji zostało uchylone i sprawa została przekazana do ponownego rozpatrzenia. Przebiegi dotychczasowych rozpraw wskazują, że niektórzy działacze podziemnych struktur „S[olidarności]” wezmą w niej udział i zachowaniem swoim akcentować będą swoje poglądy (wręczanie kwiatów, pozdrowienia itp.).

Rozprawie przewodniczył będzie sędzia:

Matwiejczuk Mieczysław, ur. 1 IX 1920 r. Majdan, członek PZPR, cieszący się pozytywną oceną pracy zawodowej i właściwą postawą polityczną.

II. Kierunki działań

Mając na celu:

1. Uzyskanie właściwego wyrokowania w wymienionej sprawie
2. Kształtowanie odpowiedniego przebiegu rozprawy i niedopuszczenia do manifestacyjnych zachowań poszczególnych osób, planuje się poniższe przedsięwzięcia.

III. Przedsięwzięcia operacyjne

1. Przeprowadzić rozmowę z prezesem Sądu Wojewódzkiego, której celem będzie uzyskanie właściwego składu orzekającego (zarówno sędziego, jak i ławników) oraz uczulenie prowadzącego rozprawę sędziego na możliwe, negatywne zachowanie oskarżonych i publiczności, które winny być zdecydowanie przecinane.

Odpowiedzialny: N[aczelni]k Wydz[iału] III por. Z. Myszała, wyk[onane] 2 VI 1986.

2. Zabezpieczyć właściwy skład publiczności w trakcie rozprawy poprzez wprowadzenie na salę rozpraw:

- emerytów MO,
- działaczy PZPR (w porozumieniu z KM PZPR),
- funkcjonariuszy SB, nieznanym członkom opozycji (Wydz[iału] C, Wydz[iału] Paszportów).

Odpowiedzialny: N[aczelni]k Wydz[iału] III.

3. W celu niedopuszczenia do aktywnego udziału w rozprawie sympatyków F[ranciszka] Bujaka z miejsca pracy, przeprowadzić rozmowę z Dyr[ektorem] Instytutu Medycyny Wsi w Lublinie – prof. dr. M[aciejem] Latałskim, w której zainspirować go do podjęcia zwiększonych [a] dyscyplinujących pracowników instytutu [a] sprawy, jak i dzień przed i po.

Odpowiedzialny: kpt. M[arian] Brzuska.

4. Analogicznie jak w pkt 3 w odniesieniu do W[acława] Wasilewskiego przeprowadzić rozmowę z rektorem UMCS bądź Dziekanem Wydziału BiNoZ¹.

Odpowiedzialny: ppor. A. Kaczmarczyk.

5. W celu niedopuszczenia do udziału w rozprawie stałych kibiców – słuchaczy rozpraw politycznych, a będących członkami opozycji, podjąć działania poprzez wydziały, których osoby te są figurantami, zmierzające do przestrzegania dyscypliny pracy w odpowiednich instytucjach. Osoby te wytypuje Wydział Śledczy.

Odpowiedzialny: por. Z. Myszala.

6. W porozumieniu z kierownictwem sądu podjąć działanie zapobiegające innym negatywnym zdarzeniom, np. wyeliminowanie ukrytego nagrywania na taśmę magnetofonową przez publiczność.

Odpowiedzialny: por. Z. Myszala.

7. Zastosować możliwości Wydziału B w celu zabezpieczenia i udokumentowania osób biorących udział w rozprawie.

Odpowiedzialny: N[aczelnik]k Wydz[iału] III.

8. W celach profilaktycznych zastosować zewnętrzne patrole umundurowanych funkcjonariuszy MO przed gmachem Sądu Rejonowego w Lublinie.

Odpowiedzialny: N[aczelnik]k Wydz[iału] III.

Źródło: AIPN Lu, WUSW w Lublinie, Akta śledcze WUSW w Lublinie 1944–1990, 0220/369, Akta sprawy przeciwko Waclawowi Wasilewskiemu i Franciszkowi Bujakowi, k. 241, mikrofilm.

^a *Fragment tekstu nieczytelny.*

¹ Biologii i Nauk o Ziemi.